

İZNİK ELMALI AHŞAP CAMİİ YAPISAL ÖZELLİKLERİ STRUCTURAL PROPERTIES OF IZNIK ELMALI WOODEN MOSQUE

Hasan AYDIN¹
Z. Sevgen PERKER²

Öz

Ahşap yapılar Anadolu yapı kültüründe önemli bir yere sahiptirler. Çoğunlukla buldukları bölgedeki yerel halk tarafından üretilmiş olan bu halk mimarisi eserleri gerek ulusal gerekse evrensel anlamda tanınması ve korunması gereken kültür mirası unsurlarıdır. Anadolu'nun ahşap yapı kültürü ağırlıklı sivil mimarlık örneklerinden oluşmaktadır. Az sayıda olmalarına karşın yapısal nitelik açısından oldukça zengin olan ahşap camiler ise Anadolu yapı kültürü açısından incelenmeye değer diğer mimari eserlerdir. Buna karşın literatürde ahşap camilere ilişkin araştırmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Anadolu ahşap yapı kültüründe önemli bir yere sahip olup ahşap malzeme ile inşa edilmiş olan İznik Elmalı Ahşap Camii'nin yapısal özelliklerinin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Ahşap Cami, İznik, Elmalı Köyü

Abstract

Wooden buildings have an important place in Anatolian building culture. These works of public architecture, mostly produced by locals of that area, are elements of cultural heritage that need to be both nationally and universally recognized and protected. Anatolian culture of wooden buildings mainly include examples of civil architecture. Despite their limited number, wooden mosques are further architectural works that are worth examining Anatolian culture of buildings as they are very rich in structural quality. However, there are only few studies on wooden mosques in the literature. In this sense, the objective of this study was to examine structural characteristics of Iznik Elmalı Ahşap Camii (Wooden Mosque) that plays an important role in Anatolian culture of wooden buildings and was constructed by wood materials.

Key Words: Wooden Mosque, Iznik (Nicaea), Elmalı

¹ Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
hasanaydin1990@gmail.com

² Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi,
zsperker@gmail.com

1. Giriş

Yerleşmeler tarihi açısından oldukça zengin bir coğrafya tanımlayan Anadolu birbiri ardına önemli mimari eserler bırakan kültürlerin ev sahibi konumundadır. Sözü edilen kültürler Anadolu'da bir yandan sanatsal diğer yandan teknik bir birikimin oluşmasını sağlamıştır. Böylesi zengin bir coğrafyada oluşan ve çağlar boyunca çeşitli etkiler karşısında ayakta kalmayı başaran, günümüze ve gelecek nesillere yapı kültürü açısından önemli izler ulaştırabilecek nitelikte olan yapılar Anadolu'nun dört bir yanında gözlenmektedir. Sözü edilen yapılar genellikle doğal ve yerel yapı malzemeleri ile inşa edilmiş, kendine özgü yapım teknikleri içeren ve kültürün önemli yansımalarının izlenebildiği yapılardır.

Anadolu'nun yapı zenginliğinin önemli unsurlarından biri de ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiş yapılardır. Genellikle sivil mimarlık örneği – konut – olarak inşa edilmiş bulunan ahşap yapılar Anadolu'nun orman alanlarının yoğun olduğu kuzey ve batı bölgelerinde yoğunlaşmış olup gerek mekânsal kurguları gerekse yapı malzemeleri ve kullanılan teknikler bakımından önem taşıdığından çeşitli akademik araştırmalara da konu olmuşlardır. Anadolu'nun ahşap yapı kültürünü oluşturan bir diğer unsur ise ahşap camilerdir. Anadolu'nun çeşitli noktalarında az sayıda olmakla birlikte Selçuklu Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'nin sonuna değin inşa edilmiş ahşap camilerin varlığı bilinmektedir. Sözü edilen yapıların bir yandan inşa edildikleri dönem toplumunun sanat ve estetik anlayışını yansıttıkları diğer yandan yapı malzeme ve teknikleri ile önemli bir yapı kültürü ortaya koydukları gözlenmektedir. Bursa'nın İznik İlçesi Elmalı Camii de sözü edilen yapılar arasında önemli bir yere sahiptir.

2. İznik Elmalı Ahşap Camii Yapısal Özellikleri

Bursa'nın İznik ilçesi, aynı adı taşıyan gölün doğu kıyısında bulunmaktadır. İlçe, tarihsel süreçte Makedonya İmparatorluğu, Bithynia Krallığı, Selçuklu İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi dört büyük medeniyetin başkenti olan bir yerleşme olup bu yönüyle de oldukça zengin bir kültür mirasına sahip bulunmaktadır. İznik, kültürel varlıklarının yanı sıra gölü, yeşil dokusu, zeytinlikleri ve dünyaca ünlü çinileriyle oldukça önemli bir yerleşimdir [1]. Elmalı Köyü ise İznik'in kuzeydoğusunda, ilçe merkezine yaklaşık 30 km mesafede olup Samanlı Dağları'nın eteklerinde konumlanmaktadır (Şekil 1) [2]. Elmalı Köyü, 1800'lerin sonlarına doğru Kafkasya'dan gelen göçmenler tarafından kurulan bir Gürcü köyü olarak bilinmektedir. Köylülerle yapılan sözlü görüşmelerden 1870 yılında köye Batum'dan göçmenlerin gelmeye başladığı ve gelen kişilerin 1871 yılında köyde küçük bir mescit inşa ettikleri, sözü edilen mescidin birkaç yıl kullanıldığı ve çıkan bir yangın sonucunda kullanılamaz hale geldiği anlaşılmaktadır. Sonrasında ise Trabzon'lu ustaların yeni bir cami yapımına başladıkları anlatılmaktadır [3].

Şekil 1. İznik Elmalı Köyü Genel Görünüm [4]

İznik Elmalı Köyü'nün en önemli özelliklerinden bir tanesi Elmalı Ahşap Camii olup söz konusu yapı Güney Marmara Bölgesi'nde "çantı" tekniğiyle, tümüyle ahşap ve çivisiz olarak inşa edilmiş tek camidir [5]. Çantı; kertilip birbirlerine geçirilen uzun kütükler ile çivi kullanılmadan inşa edilen yapıların yapım tekniği olarak bilinmektedir [6]. İznik Elmalı Ahşap Camii'nin günümüze ulaşan bir kitabesi bulunmamakla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde vakıf kaydının bulunduğu ve buna göre 1897 – 1898 yılları arasında inşa edildiği bilinmektedir (Şekil 2, 3) [3, 5].

Şekil 2. İznik Elmalı Ahşap Camii Kuzey Yönünden Görünüm [4]

Şekil 3. İznik Elmalı Ahşap Camii Güney Yönünden Görünüm [4]

Cami taş temel üzeri ahşap çantı tekniği ile inşa edilmiştir. Sıvasız taş bodrum duvarlarının üzerine geniş ahşap tabanlar yarım kertilerek birbirine dik olacak şekilde oturtulmuş, tabanlardan sonra yaklaşık 5 cm kalınlığında, 25 – 35 cm genişliğinde, 340 – 350 cm boyunda ahşap elemanlar yine yarım kertilerek birbirlerine dik olarak geçirilmiş, boylarının bitimlerinde ise dikmelere geçirilerek bir kasnak oluşturulmuştur. Yapı köşelerinde ve içten gelen birleşimlerde çatkılar yaklaşık 20 cm dışa taşırılmıştır (Şekil 4, 5) [7].

Şekil 4. İznik Elmalı Ahşap Camii Çantı Tekniği [4]

Şekil 5. İznik Elmalı Ahşap Camii Çantı Tekniği [4]

Caminin inşaatı için 193 meşe ağacından 5 cm kalınlığında, 27 – 28 cm genişliğinde kesilen ve uzunlukları değişken olan 226 adet kalas kullanıldığı bilinmektedir. Üstü ahşap taşıyıcılı ve kiremit örtülü olan çatının kiremit altı elemanları ve deformasyona uğrayan bölümleri dışında ahşap caminin özgün taşıyıcı elemanlarının hiçbirinin birleşiminde çivi kullanılmamıştır [5].

Eğimli bir arazi üzerinde konumlanan ahşap caminin son cemaat yeri kuzeybatıda konumlanmaktadır (Şekil 6, 7). Yarım daire biçimli ve küfeki taşından yapılmış basamaklardan oluşan bir merdivenle ulaşılan mekânın tek eğimli çatısı altı adet ahşap dikme ile taşınmaktadır. Söz konusu dikmeler altta ve üstte kare, bir bölümde sekizgen, bir bölümde ise daire kesitli olarak oluşturulmuş olup ahşap yontma tekniği ile süslenmişlerdir. Yanlarda ana ibadet mekânına çok yakın birer adet ahşap dikme daha bulunmaktadır. Ahşap dikmeleri bağlayan ahşap kirişlere ise çatı oturtulmuştur. Dikmelerin arasında yatay ahşap elemanlarla oluşturulmuş parapet ve denizlikler bulunmakta, parapetlerin iç yüzeyi ile ana ibadet mekânı duvarı önünde ayakkabılık üzeri sekiler yer almaktadır. Son cemaat yerinin döşemesi ve tavan kaplaması da ahşaptır [7, 8].

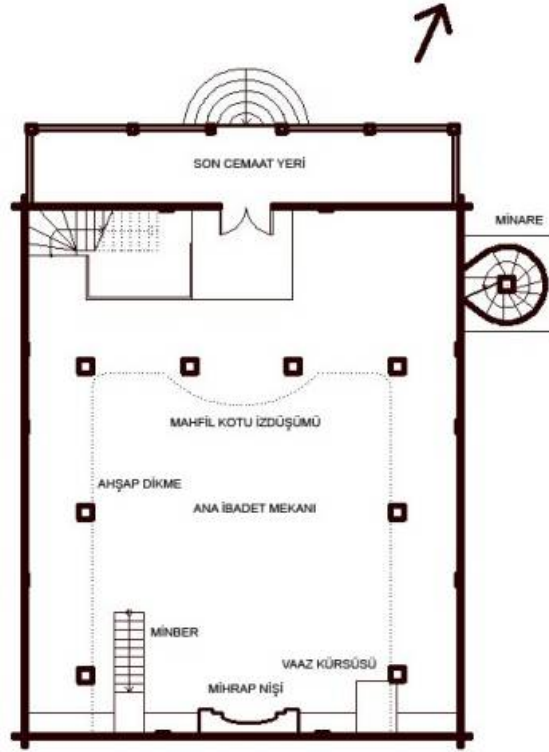

Şekil 6. İznik Elmalı Ahşap Camii Son Cemaat Yeri [4]

Şekil 7. İznik Elmalı Ahşap Camii Son Cemaat Yeri [4]

Caminin yaklaşık 12 m x 10 m boyutlarında dikdörtgen plan şemasına sahip olan ana ibadet mekânına son cemaat bölümünden çift kanatlı ahşap tablalı bir kapı ile girilmektedir. Güneydoğu ahşap duvarının ekseninde yarım daire biçimli mihrap nişi, yanlarında iki adet pencere, doğuda vaaz kürsüsü, güneyde ahşap minber ve tüm duvar boyunca uzanan ahşap seki yer almaktadır. Kuzeybatı ahşap duvarının ortasında ise giriş kapısı ile batı yönünde mahfile çıkışı sağlayan ahşap merdiven bulunmaktadır (Şekil 8) [5, 7].

Şekil 8. İznik Elmalı Ahşap Camii Şematik Plan Çizimi [4]

Ana ibadet mekânı kuzeybatı ahşap duvarının batı yönünde bulunan tek kollu ve korkuluksuz merdiven ile mahfil kotuna ulaşılmaktadır. Zemin katında dikdörtgen planlı olan ana ibadet mekânı kuzeybatı, güneybatı ve kuzeydoğu yönlerinde toplamda sekiz adet ahşap dikme üzerine oturan üç yönlü bir mahfile sahiptir (Şekil 9, 10).

Şekil 9. İznik Elmalı Ahşap Camii Mahfili [4]

Şekil 10. Mahfil Kotundan Bir Görünüm [4]

Kuzeybatı mahfil, güneydoğuya doğru eğrisel bir çıkma yapmaktadır (Şekil 9). Döşemesi ahşap kaplıdır. Mahfilin üç yöndeki ahşap parapetinin alt kısımlarında kabartma bordürler, orta kısımlarında ise ahşap çitalarla oluşturulmuş motifler bulunmaktadır. Ayrıca yan mahfil parapetlerinin ortalarında kök boya ile yazılmış “Allah”, “Muhammed,” “Ebu Bekir”, “Ömer,, “Osman”, “Ali”, “Hasan”, “Hüseyin” isimleri yer almaktadır (Şekil 11, 12). Caminin çam ağacından yapıldığı bilinen kademeli ahşap tavanının ortasında yaprak ve dal

motiflerinden oluşan bir tavan göbeği yer almaktadır (Şekil 13, 14). Cami tavanının oluşturulmasında çam ağacının kullanıldığı bilinmektedir [5, 7].

Şekil 11. Mahfil Parapetinde Kök Boya İle Yazılmış ‘Allah’ Yazısı [4]

Şekil 12. Mahfil Parapetinde Kök Boya İle Yazılmış İsimlerden Örnekler [4]

Şekil 13. Kademeli Ahşap Tavan Detayı [4]

Şekil 14. Ahşap Tavan Göbeği [4]

Caminin ana ibadet mekânı içinde yer alan minber de ahşap malzeme ile oluşturulmuş olup aynalı olduğu oldukça sadedir (Şekil 15). Kuzeydoğu korkuluğu düz ahşap elemanlar ile oluşturulmuş olan minberin güneybatı korkuluğunda ahşap oyma tekniği ile yapılmış motifler yer almaktadır. Sözü edilen motifler Doğu Karadeniz Bölgesi ahşap işçiliğini yansıtmaktadır (Şekil 16, 17). Minberin sivri parçalı külahı da ahşap malzeme kullanılarak yapılmış olup külahın oturduğu tavan kenarları ise ahşap motiflerle süslenmiştir (Şekil 18) [7].

Şekil 15. Ahşap Minber Aynalı [4]

Şekil 16. Minber Güneybatı Korkuluğu Ahşap Motifleri [4]

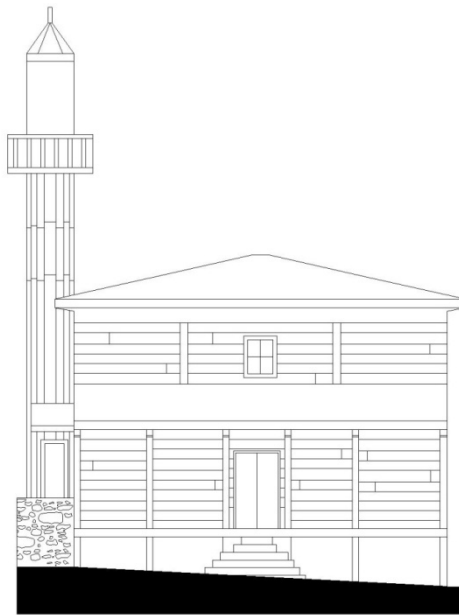
Şekil 17. Minber Güneybatı Korkuluğu Ahşap Motifleri [4]

Şekil 18. Cami İç Mekânından ve Minberden Bir Görünüm [4]

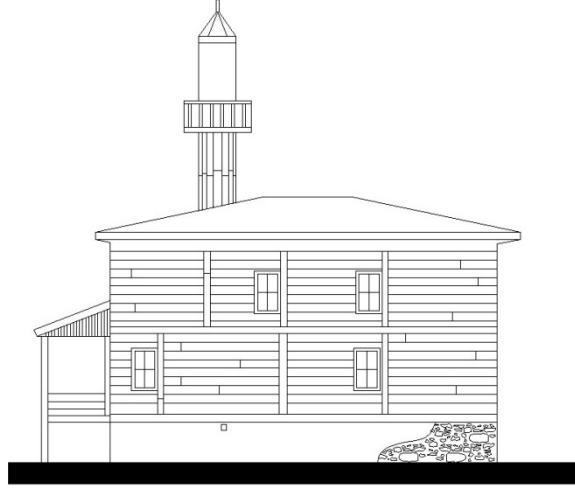
Caminin bodrum katına kuzeydoğu cephesinde son cemaat yeri altında yer alan ahşap bir kapıdan girilmektedir. Bodrum kat; caminin tamamının üzerine oturduğu, yaklaşık 80 cm kalınlığında ve eğimli araziye göre en fazla 130 cm yüksekliğe kadar ulaşan, moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilmiş olan beden duvarları ile sınırlanmaktadır. Bodrum kat tavanı ahşap dikmeler üzerine oturan enine ahşap kirişler ile taşınmakta, sözü edilen kirişlerin üzerindeki ahşap kaplamalar ise caminin ana ibadet mekânının döşemesini oluşturmaktadır [7, 8].

Yapının kuzeybatı (giriş) cephesinde doğu uçta, kuzeydoğu cephesine bitişik olan minare, son cemaat yerine ulaşan yarım daire basamaklı merdivenler, son cemaat yeri çatısını taşıyan altı adet ahşap dikme, dikmeleri bağlayan ahşap kirişler, dikmeler arası ahşap korkuluk, arka planda ana ibadet mekânı cephesi ve çift kanatlı tablalı ahşap giriş kapısı, mahfil kotunda cephenin orta noktasında bulunan dikdörtgen biçimli, düşey ahşap pencere görülmektedir (Şekil 19).

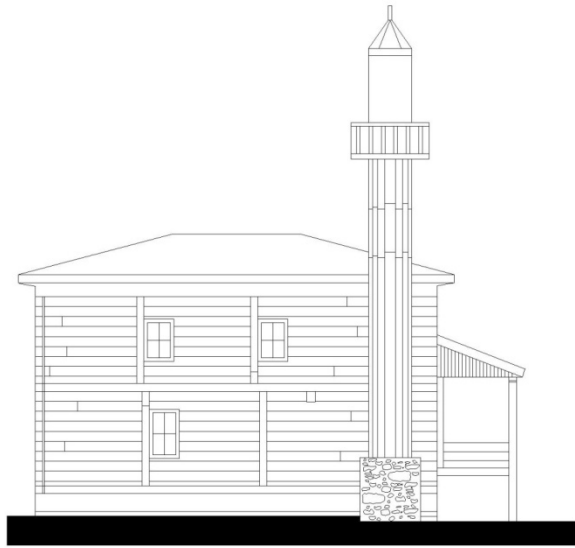
Şekil 19. İznik Elmalı Ahşap Camii Kuzeybatı Cephesi Şematik Çizimi [4]

Yapının güneybatı cephesinde son cemaat yerini taşıyan ahşap dikme ve devamındaki bodrum kat yığma taş duvarı, söz konusu duvarın üstündeki ahşap çantı duvarlar, yapının zemin katında son cemaat yerinin çatısını taşıyan iki ahşap dikme ve bağlantılarını sağlayan ahşap kiriş, son cemaat yerinin tek yöne eğimli çatısı, baklava biçiminde süslemeli ahşap korkuluk, ana ibadet mekânının ahşap dikmeler arası yığma ahşap duvar, iki adedi zemin kotunda, iki adedi ise mahfil kotunda bulunan dikdörtgen biçimli dört adet düşey ahşap pencere görülmektedir (Şekil 20) [7].

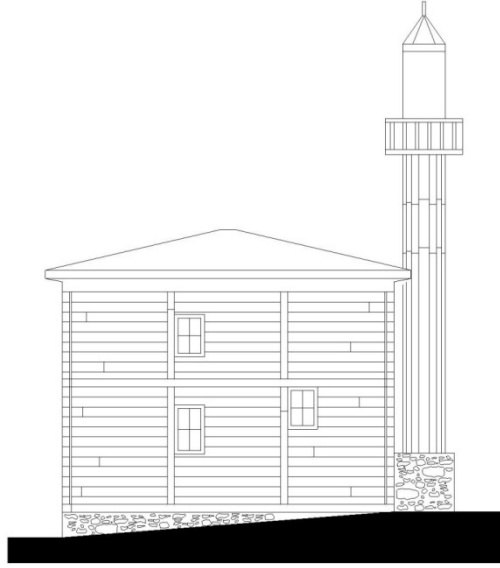
Şekil 20. İznik Elmalı Ahşap Camii Güneybatı Cephesi Şematik Çizimi [4]

Yapının kuzeydoğu cephesinde moloz taş örgülü bodrum duvarları üzerinde ahşap dikmeler arası yığma ahşap duvar, bir adedi zemin kotunda, iki adedi ise mahfil kotunda bulunan dikdörtgen biçimli üç adet düşey ahşap pencere, cephenin kuzey ucunda duvara bitişik minare, devamında son cemaat yeri altındaki taşıyıcı ahşap dikme, yapının zemin katında son cemaat yerinin çatısını taşıyan iki ahşap dikme ve bağlantılarını sağlayan ahşap kiriş, son cemaat yerinin tek yöne eğimli çatısı, baklava biçiminde süslemeli ahşap korkuluk görülmektedir (Şekil 21) [7].

Şekil 21. İznik Elmalı Ahşap Camii Kuzeydoğu Cephesi Şematik Çizimi [4]

Yapının güneydoğu cephesinde moloz taş örgülü bodrum duvarları üzerinde ahşap dikmeler arası yığma ahşap duvar, iki adedi zemin kotunda, bir adedi ise mahfil kotunda bulunan dikdörtgen biçimli üç adet düşey ahşap pencere, devamında kuzeydoğu cephesine bitişik durumda olan minare görülmektedir (Şekil 22) [7].

Şekil 22. İznik Elmalı Ahşap Camii Güneydoğu Cephesi Şematik Çizimi [4]

Caminin yaklaşık 18 m yüksekliğindeki minaresi yapının kuzeybatı köşesinde yer almakta, kesme taşlı ve horasan harçlı bir kaideye oturmaktadır. Tek şerefeli olan minarenin silindirik gövdesi aşağıdan yukarıya doğru düşey yönlü kullanılan ahşap elemanların bindirme tekniği ile bir araya getirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Ahşap minarenin merkezinde bulunan ana taşıyıcının meşe ağacından, dışındaki ahşap elemanların ise ardıç ağacından yapıldığı bilinmektedir (Şekil 23, 24) [5, 8]. Ardıç ağacının özellikle biyolojik etkiler karşısındaki dayanıklılığı, meşe ağacının ise üstün mekanik özellikleri yapının günümüze kadar büyük ölçüde korunarak ulaşmasında son derece etkili olmuştur.

Şekil 23. İznik Elmalı Ahşap Camii Minaresi [4]

Şekil 24. Minarede Kullanılan Ahşap Elemanlar [4]

3. Sonuç ve Öneriler

Yerel yaşantının özgün özellikleri ile büyük ölçüde sürdürüldüğü Elmalı Köyü'nde halen dağınık konut alanlarının merkezinde konumlanan ahşap caminin yapımından itibaren 2004 yılına kadar aralıksız hizmet verdiği bilinmektedir. Sözü edilen süreçte yapının cami işlevinin yanı sıra Elmalı ve çevre köylerinin halkı için medrese işlevi de üstlendiği bilinmektedir. Ahşap caminin 2004 yılında köye yeni bir cami yapılması nedeniyle 2004 – 2013 yılları arasında kullanılmadığı, bu süreçte ahşap camide bakımsızlık nedeniyle önemli hasarlar oluştuğu bilinmektedir. 2013 yılında yapılan restorasyon uygulaması ile yapı yeniden ayağa kaldırılmıştır. İznik Elmalı Köyü'nde 2014 yılında yapılan incelemelerde yerli halkın 2004 yapım tarihli camiyi kullanmayı sürdürdükleri, ahşap caminin restore edilmiş olmasına rağmen aktif olarak kullanılmadığı tespit edilmiştir (Şekil 25). Ahşap caminin aktif olarak kullanılmıyor olması yapının özgün değerinin henüz yeterince benimsenmediğini düşündürmektedir. Oysa bir yapının duyarlı ve bilinçli kullanıcılara sahip olması yaşatılması açısından öncelikle önem taşımaktadır.

Şekil 25. İznik Elmalı Ahşap Camii ve 2004 Yılında Yapılan Cami [4]

İznik Elmalı Ahşap Camii; yerel, ulusal ve evrensel kültür mirasının önemli bir parçası olup gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir belge niteliğindedir. Yapının fiziksel durumunun sağlaştırılması önemli olmakla birlikte, korumanın sürekliliği açısından kullanıcısının, yakın çevresinin ve içinde bulunduğu sosyo – kültürel ve ekonomik unsurların büyük önemi bulunmaktadır. İznik Elmalı Ahşap Camii'nin korunmasında sürekliliğin sağlanabilmesi için;

- Yörede koruma bilinci ve duyarlılığının geliştirilmesi ile yöre halkının ahşap yapıların ve İznik Elmalı Ahşap Camii'nin ülkemiz kültür mirası açısından önemini kavramalarının sağlanması,
- İznik Elmalı Köyü'nde bulunan diğer ahşap yapılara ilişkin envanterin oluşturulması,
- İznik Elmalı Köyü'nün ekonomik anlamda geliştirilmesi,
- İznik Elmalı Ahşap Camii'ne gidiş yoluna yapıya ilişkin yönlendirici tabelaların yerleştirilmesi,
- İznik Elmalı Ahşap Camii'nin yakınına yapı ile ilgili bilgileri içeren tanıtım tabelası yerleştirilmesi önem taşımaktadır.

4. Kaynakça

- [1] Anonim (1999). İznik (Nicaea), Bursa Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bursa.
- [2] http://www.iznikyasam.com/iznikkoyleri-16-ayrinti-tarihce-elmali_koyu (Erişim Tarihi: 21.12.2014)
- [3] Yılmaz, G. (2013). Bursa İli İznik İlçesi Elmalı Köyü Eski Camii Restitüsyon Raporu, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, Bursa.
- [4] Aydın, H. (2014). Kişisel Arşiv
- [5] <http://www.trt.net.tr/anasayfa/vod.aspx?tur=tv&sk=63b0b2c4-c4f1-4280-9093-422ebfbcf17c&sg=4e2f2282-df3f-45e1-982c-3942ca76da9c&sm=4172c7db-247e-445f-808d-95cda3ac72d1> (Erişim Tarihi: 21.12.2014)
- [6] Ayverdi, E.H. (1989). İstanbul Mimari Çağının Menşei Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 2. Baskı, Damla Ofset, İstanbul.
- [7] Yılmaz, G. (2013). Bursa İli İznik İlçesi Elmalı Köyü Eski Camii Rölöve Raporu, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, Bursa.
- [8] Sevil, T., Özyazıcı, G. (1994). İznik Elmalı Köyü Camii Raporu, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi, Bursa.

Copyright of Electronic Journal of Social Sciences is the property of Electronic Journal of Social Sciences and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.